

Nr 296.

Av herr Ericsson, Carl Eric, m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till främjande av bostadsförsörjningen för budgetåret 1949/50 m. m.

I proposition nr 153 har Kungl. Maj:t förelagt riksdagen förslag angående anslag till främjande av bostadsförsörjningen för budgetåret 1949/50.

Enligt nu gällande regler kunna bostadsrabatter till olika hushållskategorier utgå i två olika former, nämligen antingen såsom familjebostadsbidrag med bränslebidrag eller såsom s. k. trekronorsbidrag.

I åtnjutande av bidrag enligt den förstnämnda formen kunna komma sådana familjer med minst två barn under 16 års ålder, där mannens och hustruns sammanlagda beskattningsbara årsinkomst högst uppgår till vissa närmare angivna med barnantalet varierande belopp. Förutsättningen för bidrag i flerfamiljshus är vidare att bostaden omfattar minst två rum och kök med en lägenhetsyta av minst 50 och högst 100 m², att den är försedd med s. k. moderna bekvämligheter samt att den är inrymd i bostadshus, som är färdigställt efter den 1 januari 1948 — i fråga om hus förvaltade av kommun eller s. k. allmännyttigt bostadsföretag gäller i stället den 1 juli 1946.

Det s. k. trekronorsbidraget, som utgår med för år tre kronor per kvadratmeter lägenhetsyta, kan lämnas till hushåll med begränsade inkomster. Kommunerna avgöra själva vilka hushåll som skola erhålla bidrag. Ett villkor är emellertid att lägenheten är inrymd i bostadshus, som färdigställt efter den 1 juli 1946 och som förvaltas av kommun eller s. k. allmännyttigt bostadsföretag.

Propositionen avser att anslag för bedrivande av bidragsverksamhet enligt bägge dessa former skola beviljas för nästa budgetår. I fråga om villkoren för godkännande av bostadsföretag som allmännyttigt föreslås emellertid vissa jämkningar i enlighet med vad bostadsstyrelsen därutinnan förordat. Sålunda avses att trekronorsbidraget skall kunna utgå till av industriföretag bildade icke spekulativa bostadsföretag, som uppfylla de villkor för erhållande av tertiärlån intill 95 % av avkastningsvärdet som angivits i propositionen. Husen skola vara färdigställda tidigast den 1 januari 1949. Vederbörande kommunala organ skall bestämma vilka hushåll som skola erhålla bidrag. Lägenheter i hus av detta slag avses kunna förbehållas anställda i industriföretaget.

Allt ifrån det trekronorsbidraget infördes har detsamma ur skilda synpunkter starkt kritiserats.

Syftet med trekronorsbidraget anger departementschefen vara dels att i ökad utsträckning möjliggöra för hushåll med begränsade inkomster att

flytta från en dålig lägenhet till en modern hälsobostad, dels att stimulera kommunerna att i ökad utsträckning bedriva en aktiv bostadspolitik. Bidragsformen angives böra liksom hittills ha försöksbetonad karaktär. Definitiva förslag till åtgärder för att bereda hushåll med begränsade ekonomiska resurser möjlighet att förbättra sin bostadsstandard anser departementschefen alltjämt måste anstå i avvaktan på att hållpunkter vunnits för en bedömning av riktlinjerna för en framtida systematisk sanering av undermåliga delar av bostadsbeståndet. Trots detta föreslår departementschefen en utvidgning av verksamheten på sätt ovan angivits.

Den erfarenhet, som redan vunnits om trekronorsbidragets verkningar, torde emellertid vara tillräcklig för att konstatera att denna bidragsform i vissa avseenden förfelat sitt syfte och i övriga avseenden förorsakat biverkningar, som måste anses vara betänkliga.

Vad först beträffar bidragets effekt på möjligheten att utbyta en dålig lägenhet mot en modern hälsobostad är det utan vidare uppenbart att den allmänt sett varit praktiskt taget ingen. Denna skulle ju nämligen ha tagit sig uttryck i en växande avgång ur marknaden av äldre, bristfälliga lägenheter. En sådan utveckling har icke kunnat påvisas. Snarare torde det förhålla sig så, att den under senare år tillkomna bostadsbebyggelsen så gott som uteslutande uppförts på nyplanerade områden utan att i nämnvärd omfattning undantränga äldre bebyggelse. Denna utveckling, som ju leder direkt bort från det egentliga målet för trekronorsbidraget, förstärkes naturligtvis av i samband med investeringsbegränsningen samt arbetskrafts- och materialbristen införda restriktioner i fråga om tillstånd till rivning av bostadshus. Det är därför inkonsekvent att statsmakterna med trekronorsbidraget vilja främja en utveckling, som andra statsorgan på andra vägar med all makt stävja. I enskilda fall har det naturligtvis förekommit att hushåll, som tidigare haft lägenhet i dylika äldre och kanske bristfälliga bostadshus, tack vare bidraget sett sig i stånd att flytta till en modern lägenhet. Men deras plats har i så fall omedelbart intagits av ett annat hushåll, ofta med ännu mera begränsade ekonomiska resurser. Den avsedda effekten har således i de flesta fall uteblivit. Icke heller i sin föreslagna utvidgade form torde verksamheten leda till avsett resultat i nu förevarande hänseende. Anmärkas må, att i de fall, där en barnfamilj kommit att överflytta och således en nyttig effekt till äventyrs uppnåtts, detta resultat med säkerhet skulle ha uppnåtts genom eventuell förstärkning av familjebostadsbidraget.

I detta sammanhang är det anledning att fästa uppmärksamheten vid att den omständigheten, att trekronorsbidraget endast kan utgå beträffande av kommunen och s. k. allmännyttigt bostadsföretag förvaltade hus, är ägnad att inge den föreställningen att »moderna hälsobostäder» endast skulle vara tillfinnandes i sådana hus. Så är ju för ingen del förhållandet. Någon standardskillnad till fördel för bostadshus av detta slag i förhållande till av

enskilda företag eller personer vid motsvarande tidpunkt uppförda förefinnes icke. Överhuvud taget innebär begreppet »allmännyttigt bostadsföretag» en fullständigt oförtjänt misskreditering av den enskilda och kooperativa bostadsproduktionens insatser i den nuvarande bostadskrisen.

Det är överlåtet åt de kommunala organen själva att var för sig bedöma vilka hushåll, som skola anses ha »begränsade ekonomiska resurser». Detta obestämda och svårtydda begrepp har naturligt nog lett till en mycket oenhetlig tillämpning, som ofta tett sig som en slumpmässig och föga rättvis premiering av vissa hushåll. Därigenom att trekronorsbidraget är bundet till hus som förvaltas av kommun eller s. k. allmännyttigt bostadsföretag, komma hushåll med lika eller ännu mera begränsade ekonomiska resurser, som måste söka sin bostad i nyuppförda av enskilda företag eller personer förvaltade hus, i en missgynnad ställning, trots att den verkliga hyreskostnaden för likvärdig lägenhet i dylikt hus icke är högre än i det »allmännyttiga». En bidragsform, som leder till sådant resultat, är direkt olämplig och låter sig icke förenas med det allmänna rättsmedvetandet.

Men även i andra avseenden har denna bidragsform lett till orättvisor. Ehuru såsom ovan påvisats trekronorsbidraget icke medfört och ej heller i nuvarande situation kunnat medföra en snabbare sanering av äldre bostadsbestånd, har bidraget otvivelaktigt stimulerat till ökad kommunal byggnadsverksamhet av ren subventionskaraktär. Därigenom att kommunerna inom den av byggnadsregleringen givna ramen praktiskt taget helt dirigera bostadsbyggandet efter eget skön tages bl. a. trekronorsbidraget som intäkt för en fördelning av den lokala byggnadskvoten som favoriserar den kommunala och »allmännyttiga» produktionen på den enskildas bekostnad. Den formella beslutanderätten tillkommer visserligen länsarbetsnämnderna och i vissa undantagsfall arbetsmarknadsstyrelsen eller byggnadsberedningen, men det är kommunen, som upprättar turordningsförslaget. De osunda konkurrensförhållanden, som sålunda uppstått, ha framför allt gått ut över mindre företagare i byggnadsbranschen, som i sin verksamhet icke äro inriktade på entreprenadarbeten och som därför icke sett sig i stånd att avgiva anbud, när uppförandet av kommunala bostadsbyggen utbjudits på entreprenad. Det gäller här en stor grupp yrkesskickliga personer, som allt mera sättes ur stånd att driva sin nyttiga verksamhet.

Även i många andra hänseenden gynnas den kommunala och »allmännyttiga» bostadsproduktionen framför den enskilda genom den nu bedrivna bostadspolitik. Denna utveckling måste betecknas som direkt osund. Det yttersta syftet med bostadspolitik måste vara att tillskapa bättre och prisbilliga bostäder för hela vår befolkning. Detta är ett program till vilket man saklöst kan ansluta sig. Man har emellertid all anledning fråga sig om detta syfte verkligen uppnåtts eller kommer att uppnås längs den väg man nu beträder. Utvecklingen ger i stället alltför ofta anledning till misstanken att

vad som åsyftas är monopolställningen — icke ett främjande av bostadsförsörjningen.

Man har framför allt anledning fråga sig om den kommunala eller s. k. allmännyttiga produktionen verkligen leder till ett förbilligande och en sänkning av hyreskostnaden. Om man betänker hur de s. k. allmännyttiga företagen måste tillförsäkras statligt och kommunalt stöd av olika slag — en del har redovisats ovan — är man närmast böjd att anse ett motsatt förhållande såsom troligt. Det förefaller närmast som om den kommunala produktionen skulle kunna göras konkurrenskraftig endast genom en mångfald stödåtgärder, vilka visserligen äro ägnade att leda till formellt lägre byggnadskostnader, men vilka åtgärder ha sådan subventionskaraktär, att kostnaderna likväl ytterst stanna på det allmänna. Härigenom blir givetvis den tänkta minskningen i produktionskostnaden i hög grad fiktiv.

Från myndigheternas sida har icke vid något tillfälle redovisats något siffermässigt underlag som bestyrker att den kommunala produktionen skulle ställa sig förmånligare än annan produktion. Man har baserat sitt ställningstagande på antaganden och obestyrkta påståenden. Man har bland annat påvisat att genom den kommunala produktionen elimineras den s. k. spekulationsvinsten, men man har av allt att döma trots detta icke lyckats prestera lägre byggnadskostnader eller lägre hyror. En annan allvarlig konsekvens kan emellertid även konstateras. Under de senaste åren ha de tillgängliga byggnadskvoterna icke kunnat utnyttjas till fullo. Den senaste periodens ha t. ex. genomsnittligt endast utnyttjats till knappt 90 %. En orsak härtill kan vara den allmänna osmidigheten i regleringssystemet. Den väsentligaste orsaken torde emellertid vara den allt mer ökade kommunala produktionen. Det är nämligen ostridigt att de kommunala företagen av flera skäl färdigställa sina byggen långsammare än de enskilda. Härtill kommer att flertalet kommuner söka pressa in så många kommunala företag som möjligt på kvoten. Då dessa företag som regel omfatta stora produktionsenheter — man vill bygga i s. k. stordrift, vilket tillskrives hittills oönsade fördelar — så har detta indirekt medfört att kvoten utnyttjats sämre. En viss del har reserverats för kommande kommunala enheter, och då projektering och planläggning släpat efter, har det varit för sent att släppa fram enskilda företagare, trots att dessa i allmänhet varit praktiskt taget startberedda.

Resultatet har alltså blivit att kvoterna icke utnyttjats rationellt. På grund härav har produktionen försenats och den besvärande bostadsbristen icke lättats i så stor utsträckning, som kunde varit möjlig inom den fastställda investeringsramen.

Detta bestyrkes även i den här aktuella propositionen, där man i fråga om bostadsförsörjningsläget framhåller att det underskott i förhållande till den tidigare uppgjorda planen som synes föreligga helt kan hänföras till efter-

släpning i färdigställandet av företag i Stockholm. Detta är visserligen ett påstående, som icke torde vinna instämmande från de kommunala myndigheterna i Stockholm, men det bestyrker dock den ovan redovisade uppfattningen att eftersläpningen i hög grad beror på den kommunala verksamheten. Det torde nämligen vara allmänt bekant att de kommunala bolagens monopolställning ingenstädes är så utpräglad som just i huvudstaden.

Sammanfattningsvis torde det ovan anförda bestyrka behovet av ett allvarligt övervägande, huruvida den väg man för närvarande går inom bostadspolitiken verkligen är den rätta. De kommunala eller s. k. allmännyttiga företagens verksamhet har allt mera fått monopolkaraktär. Mycket tyder på att denna utveckling är i hög grad olycklig. Den fria konkurrensen är i varje fall i dag en fullständig fiktion, och den kommunala verksamheten upprätthålles i betydande utsträckning genom såväl statliga som kommunala stödåtgärder, som måhända — även om så ännu icke visat sig vara fallet — kunna leda till formellt lägre produktionskostnader och lägre hyror, men vilka reellt torde innebära att dessa kostnadssänkningar väsentligen vinnas genom mer eller mindre förtäckta subventioner, som måste regleras skattevägen. Det förefaller därför föga berättigat att upprätthålla den förmånsställning som kommunala eller s. k. allmännyttiga företag erhållit inom bostadspolitiken.

Under åberopande av vad sålunda anförts hemställes,

att riksdagen vid behandlingen av propositionen nr 153 måtte besluta,

att det s. k. trekronorsbidraget slopas, samt

att i skrivelse till Kungl. Maj:t begära en omprövning från grunden av den statliga bostadspolitiken, så att för alla företagarkategorier rättvisa bedömningsgrunder tillskapas.

Stockholm den 21 april 1949.

Carl Eric Ericsson.

Gustaf Velander.

Erik Arrhén.

Gust. Björkman.
